

УДК 334.788.4

Чайківський І.А.,
генеральний директор корпорації «Агропродсервіс»

ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Chaikivskyi I.A.,
the general director of the corporation "Agroprodservice"

INTEGRATED FUNDAMENTALS OF AGRARIAN ENTERPRISES' DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF PRODUCTION GLOBALIZATION

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки ефективне функціонування аграрних підприємств можливе при забезпеченні їх конкурентоспроможного рівня. Розвиток конкурентоспроможного аграрного виробництва потребує принципово нових підходів до організації його ведення, що пов'язано з необхідністю інноваційно-інвестиційного розвитку, впровадження і механізмів ресурсного, технологічного та організаційного його оновлення, врегулювання міжгалузевих диспропорцій, розбудови інфраструктури для усунення посередницького впливу, переробки та реалізації продукції для побудови замкнутого циклу господарської діяльності, виходу на зовнішні ринки продукції. Вирішенню зазначених проблем сприяє використання інтеграційних засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку інтеграційних процесів висвітлені в працях: І. Ансоффа, М. Бенуа, М. Бредлі, П. Куломба, К. Маркса та ін. Значний внесок у вивчення даного питання зробили В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.М. Варченко, П.І. Гайдуцький, А.С. Даниленко, С. М. Кваша, М.Ю. Коденська, І.Г. Кириленко, М.Ф. Кропивко, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, І.В. Свиноус, О.Г. Шпикуляк та ін. Отримані ними результати дослідження вносять відповідний вклад у розвиток теорії і практики інтеграційної аграрної економіки. Накопичений певний теоретичний і методичний матеріал у сфері розвитку інтеграційних процесів може слугувати базою для проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Однак, як свідчить аналіз результатів дослідження, ще надостатньо вивчені теоретичні і практичні питання розвитку інтеграційних процесів в аграрному виробництві в умовах його глобалізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження в історичному аспекті процесу використання інтеграційних засад при реформуванні аграрних підприємств та обґрунтування напрямів подальшого інтегрування суб'єктів господарювання в умовах глобалізації виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. З енциклопедичного довідника встановлено, що поняття "інтеграція" походить від латинського *integratio* – відновлення, заповнення та *integrum* – цілий. Інтеграція економічна характеризує собою об'єктивний процес, зумовлений розвитком продуктивних сил. Вона є одним з напрямів збільшення розмірів підприємств, розширення їх зв'язків з галузями та підприємствами, що завершують технологічні процеси у виробництві кінцевої продукції» [1].

У науковій економічній літературі виявлено різні підходи до трактування сутності інтеграційних процесів. Так, на думку частини авторів, під інтеграцією слід розуміти „процес об'єднання різних підсистем для організації або внесення деяких окремих частин в єдине ціле» «У загальному розумінні інтеграція означає об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин» [2]. Тобто, термін "інтеграція" поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності, а іноді й – об'єднанні різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання.

Залежно від характеру об'єднання, виділяють три типи інтеграційних процесів – горизонтальний, вертикальний і диверсифікацію [3]. Горизонтальна інтеграція передбачає

об'єднання підприємств, організацій за спільними підприємницькими інтересами з урахуванням виробничої спеціалізації з випуску однотипної продукції на базі подібності технології і впровадження спільної стратегії збуту. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств взаємопов'язаних і суміжних галузей, з централізованим управлінням основних процесів виробництва й обігу продукції та формування на цій основі замкнутого виробничого циклу. Цей механізм працює при формуванні сировинних зон з вирощування зернових, технічних та овочевих культур для задоволення потреб переробних заводів; вирощування насінневого матеріалу та кормів для забезпечення потреб товарних господарств» [4]

«Іноземні дослідники розрізняють інтеграцію власності, контрактну, квазівертикальну та циркулярну» [5]. Зокрема, «Інтеграція власності - це розширення прав власності на дві і більше стадій виробництва та збуту продовольчої продукції, при якому інтегратор отримує у власність частину активів інтегрованих компаній». «Контрактна інтеграція передбачає, що інтегратор укладає довгострокові контракти з виробниками або первинними ділерами, що здійснюють закупку сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника. Квазівертикальна інтеграція - інтегроване виробництво і збут продукції здійснюються незалежними підприємствами і збутовою мережею, але під контролем провідної компанії. Циркулярна інтеграція набула розвитку у зарубіжних країнах. Особливо це стосується зернового господарства, де елеватори об'єднуються разом з борошномельними і комбікормовими заводами, займаються випуском круп'яних, різних видів харчових товарів і різного роду преміксів.

В економічній літературі виділяють конгломеративну інтеграцію, яка утворюється на основі об'єднання підприємств, які не пов'язані між собою галузевими ознаками, як правило, це відбувається у випадках появи тимчасово вільних фінансових ресурсів. Вона «відрізняється великою різноманітністю форм і методів організації виробництва і може бути розподілена на три класи: а) продуктивне об'єднання конгломератного типу – якщо йдеться про об'єднання виробників різних продуктів; б) ринкове об'єднання конгломератного типу, коли до процесу інтеграції залучені компанії виробники однакових продуктів, але діючі на віддалених ринках; в) об'єднання конгломератного типу, коли об'єднуються компанії, що не мають нічого спільного у виробництві» [6].

Агропромислова інтеграція передбачає поєднання всіх ланок агропромислового ланцюга в єдине ціле, зокрема: виробників, переробників, підприємства по зберіганню продукції, транспортних посередників, торгівлю та ін. Агропромислові формування класифікують за: формою організації: кооперативи, асоціації, корпорації; принципом організації виробництва: територіальні, галузеві, територіально-галузеві; способом створення апарату управління: на базі управління головної компанії, на базі спеціально створених структур; ступенем об'єднання діяльності підприємств, що входять до складу інтегрованої структури; видом та сукупністю діяльності; територіальним розміщенням: районні, міжрайонні, обласні, регіональні, національні, транснаціональні; ступенем юридичної самостійності: юридично самостійні, з обмеженою самостійністю; характером діяльності: виробничі, виробничо-збутові [7].

Кожна із зазначених форм інтеграції має як переваги, так і недоліки. Зокрема, перевагами вертикальної інтеграції є налагодження виробничо-технологічних зв'язків, реалізація продукції через регіональні канали, нейтралізація негативного впливу ринкових факторів (попит, пропозиція, ціна на сировину тощо). До недоліків слід віднести територіальну розпорошеність.

Аналіз розвитку інтеграційних процесів в історичному аспекті показує, що до перших аграрних перетворень у сільському господарстві України належить реформа Сигізмунда – Августа (1552–1557 рр.), яка передбачала заміну оброку панщиною.

Наступна аграрна реформа відбулася 1861 року, коли було скасоване кріпосне право. Внаслідок її проведення велике поміщицьке господарство остаточно було відокремлене від селянського. Селяни отримали можливість розвивати власне господарство, але, в цілому, результати реформи для сільського господарства були несприятливими – багато земель залишилося у поміщиків. Протягом двадцяти років після реформи продовжувався період «застою». Помітний прогрес намітився з організацією 1882 року Поземельного банку, через який здійснювалося кредитування селян у разі купівлі ними поміщицьких земель [8].

З 20-х років розпочалося в Україні формування аграрних об'єднань у вигляді створення аграрно-індустріальних комбінатів. Такі об'єднання включали селянські господарства,

кооперативні підприємства, промислові та фінансово-кредитні установи. Вони виробляли і переробляли свою продукцію, забезпечували себе технікою і займалися збутом продукції [9].

У 60-і роки ХХ ст. після прийняття програм прискореного розвитку сільського господарства були створені потужні міжгосподарські підприємства і об'єднання, які функціонували на засадах агропромислової кооперації та інтеграції, використовуючи переваги концентрації і спеціалізації виробництва. До агропромислових підприємств відносили ті господарські формування, в яких перероблялося не менше 25% продукції однієї із галузей їх спеціалізації [7].

Процеси кооперації й інтеграції відбувалися за технологічними ознаками. Були створені агрохімцентри, що обслуговували кооперативи і держгоспи. Із розрахунку на один агрохімцентр припадало 30–35 тис. га сільськогосподарських угідь. Меліоративні станції з обслуговування зрошуваних і осушуваних земель формувалися у межах регіону. Функціонували заводи з виготовлення кормів, підприємства з переробки й зберігання сільськогосподарської продукції для цього ж регіону [10]. Були прискорені процеси концентрації відгодівлі тварин на великих підприємствах промислового типу. Все це сприяло підвищенню економічної ефективності агропромислового виробництва.[11].

У 80-і роки ХХ ст. більшість агропромислових підприємств трансформувалися у агрофірми та агрокомбінати, виробництво яких базувалося на безвідходності і доведенні продукції до кінцевого споживача, охоплюючи весь цикл: виробництво, зберігання, переробку та реалізацію продукції, що відрізняло їх від агропромислових підприємств й посилювало конкурентоспроможність.

Агрокомбінати на початку 90-х років характеризувалися високоефективною діяльністю. Їх виробничі результати значно перевищували середньозважені показники по колгоспах. Управління їх діяльністю стало симбіозом поєднання принципів виробничо-господарської самостійності структурних одиниць як власників, так і централізованого керівництва в межах угод (статутів). В організаційно-структурному відношенні об'єднання були самостійними юридичними підрозділами, які здійснювали свої відносини з господарствами на принципах кооперації і господарського розрахунку.

Проведений аналіз інтеграційного розвитку сільського господарства показує, що у контексті аграрних перетворень найбільш яскравим і ефективним прикладом інтеграційних процесів є розвиток агропромислової інтеграції. Окремі вчені - аграрники зазначений процес трактують як „організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з аграрної сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання” [12, с. 402]; як „процес поєднання інтересів сільськогосподарських і промислових підприємств, спрямованих на одержання високих кінцевих результатів їх спільної діяльності” [10, с. 55]; як «зближення і поєднання галузей сільського господарства й промисловості, яке забезпечує органічний синтез вказаних сфер матеріального виробництва та їх єдність. Вона передбачає розвиток виробничих та економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, що пов'язані між собою технологічно і орієнтовані на виробництво кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини» [13]; як «форму організації виробництва й управління, яка прискорює доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача, сприяє встановленню тривалих і стабільних зв'язків між підприємствами АПК та підвищенню ефективності їх функціонування» [14, с.22].

«Методологічні основи формування і функціонування агропромислової інтеграції зводяться до трьох ключових тез: це форма об'єднання або системний стан тих чи інших учасників агропромислового виробництва; процес зміцнення виробничих зв'язків і економічних відносин, об'єднання окремих учасників виробництва, в т.ч. агропромислового в єдине ціле; це механізми чи методи, з допомогою яких відбувається об'єднання учасників агропромислового виробництва в єдиний виробничо-господарський механізм» [5, с.101].

У 90-х роках ХХ ст., з переходом до ринкових відносин, землі сільськогосподарських підприємств були розпайовані, майно розділено між їх працівниками та пенсіонерами з їх числа, посилювалися процеси порушення міжгалузевих зв'язків, розукрупнення великих колективних господарств.

На перших етапах роздержавлення та реструктуризації підприємств важливе значення відводилося розвитку фермерських господарств та кооперативів. Проте ідея кооперативної агропромислової інтеграції в умовах України не набула значного поширення, оскільки новостворені кооперативи нічим не відрізнялися від колективних сільськогосподарських підприємств. Фермерські господарства за відсутності належної матеріально-технічної та фінансової підтримки з боку держави не змогли стати домінуючим виробником продукції і зосередили виробництво на обмеженому спектрі продукції.

Переробна промисловість до 2000 року в переважній більшості була приватизована промисловим і банківським капіталом, який за умов первинного нагромадження капіталу не був зацікавлений в перерозподілі прибутків на користь сільського господарства. Не виправдав себе і розвиток підсобних переробних виробництв у сільськогосподарських підприємствах, які не витримали конкурентної боротьби з переробними підприємствами, а їх робота із забезпечення власних внутрішніх потреб через малі обсяги не покривала витрати.

Причиною невдачних структурних змін в сільському господарстві стало те, що при «реформуванні власності не відбулося одночасного створення сприятливого зовнішнього середовища для товаровиробників у забезпеченні їх ресурсами виробництва, еквівалентному обміні між галузями національного господарства, у державному регулюванні податкової та фінансово-кредитної систем, які б забезпечили можливість господарювати на самоокупності. Це привело до різкого зниження обсягів виробництва сировини, що зумовило і значний спад виробництва переробних галузей, порушилися існуючі з цими галузями інтеграційні зв'язки. За таких умов виробник не зміг відшкодувати навіть витрати виробництва» [4].

Таким чином, реорганізація колективних підприємств зумовила поділ великих господарських формувань на дрібніші за земельними та майновими розмірами. В умовах відсутності доступу до дешевих кредитних ресурсів, значного диспаритету цін, відсутності бар'єрів на шляху імпортованих товарів невеликі підприємства не змогли забезпечити ефективне і прибуткове виробництво.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції обумовлений необхідністю посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, «розвитком продуктивних сил, прискоренням науково-технічного прогресу та поглибленням співпраці підприємств різних сфер діяльності. Інтеграція спрямована на поєднання економічних інтересів її учасників, максимального використання сировини і виробничих потужностей та збільшення виробництва готової продукції. Ефективність інтеграційних процесів характеризується тісністю і досконалістю економічних та організаційно-технологічних зв'язків між окремими підприємствами й галузями різних сфер прикладання праці» [15, с.32].

Розроблена «Концепція розвитку агропромислової інтеграції ґрунтується на нових принципах, провідне місце серед яких відводиться маркетинговій орієнтації розвитку фірми, узгодженню інвестиційних програм, своєчасному коригуванню механізмів управління і економічних відносин» [13].

Згідно з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних авторів, агропромислова інтеграція дозволяє підвищити оперативність і маневреність у використанні фінансових, виробничо-технічних, кадрових, управлінських ресурсів, спростити процес узгодження напрямів взаємодії агровиробників, переробників і торговельних підприємств, посилити конкурентоспроможність виробництва, поєднати інтереси її учасників, відпрацювати їх економічні взаємовідносини з метою отримання відповідних вигод, забезпечити належну відповідальність за результати спільної діяльності, створити умови для розширеного відтворення виробництва, підвищити матеріальний добробут працівників, вирішити соціально-економічні питання [15; 16].

Переваги інтеграції для сільськогосподарських підприємств полягають у можливості: цілеспрямованого розвитку, орієнтованого на кінцевий результат-прибуток; зростання ділової активності; розробки та впровадження перспективних програм, що ґрунтуються на диверсифікації виробництва; своєчасного розрахунку з кредиторами, постачальниками, підрядчиками, найманими працівниками; централізованого забезпечення матеріально-технічними ресурсами; поліпшення стану наявної матеріально-технічної бази; сприятливих умов для реалізації продукції; розширення ринків збуту або створення власної реалізаційної мережі.

Процес укрупнення сільськогосподарського виробництва здійснюється як на основі інтеграції так і кооперації. На думку П.Т. Саблука, «кооперація та інтеграція сприятимуть

підвищенню дохідності всіх учасників процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також залучених інвестицій в аграрну сферу і відновленню потенціалу АПК" [17, с.10].

Кооперативна форма агропромислової інтеграції, шляхом створення фермерськими господарствами переробних підприємств, набула значного поширення в багатьох країнах світу. Зокрема, в Японії – 80%, країнах ЄС – 60%, США – 30% сільськогосподарської продукції переробляється і реалізується через кооперативи. Це дозволяє справедливо розподілити прибуток між товаровиробниками та переробними підприємствами (пропорційно обсягу поставленої продукції).

Терміни "інтеграція" і "кооперація" наближені за змістом, оскільки являють собою процес об'єднання або зближення різноманітних елементів у єдине ціле. При цьому під кооперацією розглядаються виробничі зв'язки підприємств суміжних галузей для спільного виробництва кінцевого продукту. Залежно від принципів організації і функціонування, прийнято виділяти такі види кооперації: галузеву (внутрішньогалузєва, міжгалузєва та багатогалузєва) і територіальну (внутрішньорегіональна, міжрегіональна, внутрішньодержавна і міждержавна) [18, с.7].

Однак звичайні кооперативні зв'язки не в змозі забезпечити довготривалі взаємовідносини між галузями виробництва та сферами економіки. Це зумовлено тим, що такі зв'язки не завжди спрямовані на підвищення прибутковості та зацікавленості у досягненні кінцевого результату, вони лише впливають на зближення галузей та сфер у вирішенні загальногосподарських і внутрішньогосподарських проблем.

Інтеграція, на відміну від кооперації, покликана не лише забезпечувати зближення суб'єктів господарювання з метою розв'язання нагальних соціально-економічних питань, а й забезпечити створення економічно залежного об'єднання із взаємовигідними, стабільними зв'язками між всіма його учасниками. Слід зазначити, що інтеграційні структури задовольняють інтереси всіх членів такого об'єднання та є гарантом їх захисту у формуванні зовнішніх зв'язків.

Основною проблемою у формуванні та функціонуванні інтеграційних структур, на даному етапі розвитку, є відсутність відповідної нормативно-правової бази та законодавчого визначення їх організаційно-правових форм, що ускладнює здійснення процесів управління на різних інтеграційних рівнях та спричиняє певні труднощі у виконанні фінансово-розрахункових операцій.

Розвиток інтеграційних процесів в умовах ринкової економіки зумовлений необхідністю підвищення рівня конкурентоспроможності та скорочення витрат виробництва. Сучасні інтеграційні процеси, що мають місце в сільському господарстві, розвиваються в умовах становлення ринкових відносин, функціонування різних форм власності на землю та майно, відносно незалежності суб'єктів господарювання від держави. При створенні інтегрованих формувань перевага надається економічній складовій, яка знаходить своє відображення у таких показниках як прибуток, рентабельність тощо.

Таким чином, наведений історичний екскурс в розвиток форм господарювання нас вчить, що крупнотоварне виробництво, завдяки ефективності, існувало на всіх історичних етапах розвитку суспільства і при всіх суспільних формаціях. Протягом століть воно трансформувалося в інші форми під впливом зміни суспільного ладу, чи зміни форми власності. Проте типові ознаки інтегрованих структур, такі, як: концентрація, спеціалізація, диверсифікація та замкнутий цикл виробництва адаптувалися до динамічних змін зовнішнього середовища і відроджувалися у новій якості.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції має направлений на формування на її основі інтегрованих структур холдингового типу. Одним з головних завдань у проведенні аграрних перетворень є використання наукових, практичних, управлінських надбань та історичного досвіду попередніх періодів для уникнення помилок при проведенні сучасних радикальних змін.

Висновки та подальші дослідження. Інтеграція економічна характеризує собою об'єктивний процес, зумовлений розвитком продуктивних сил. Вона є одним з напрямів збільшення розмірів підприємств, розширення їх зв'язків з галузями та підприємствами, що завершують технологічні процеси у виробництві кінцевої продукції. Вона поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх

господарування. Агропромислова інтеграція передбачає поєднання всіх ланок агропромислового ланцюга в єдине ціле, зокрема, : виробників, переробників, підприємства по зберіганню продукції, транспортних посередників, торгівлю тощо. Проведений аналіз інтеграційного розвитку сільського господарства показує, що у контексті аграрних перетворень найбільш яскравим і ефективним прикладом інтеграційних процесів є розвиток агропромислової інтеграції.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції направлений на формування на її основі інтегрованих структур холдингового типу. Він обумовлений необхідністю посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, «розвитком продуктивних сил, прискоренням науково-технічного прогресу та поглибленням співпраці підприємств різних сфер діяльності.

Основною проблемою у формуванні та функціонуванні інтеграційних структур, на даному етапі розвитку, є відсутність відповідної нормативно-правової бази та законодавчого визначення їх організаційно-правових форм, що ускладнює здійснення процесів управління на різних інтеграційних рівнях та спричиняє певні труднощі у виконанні фінансово-розрахункових операцій.

Література

1. Большая Советская энциклопедия : в 30 т. / за ред. А. М. Прохорова. – 3-е. изд. – М. : Сов. энцикл., 1972. – Т. 10. – С. 907.
2. Макаренко П.М. Організація формування та ефективного управління агро холдингами / П.М. Макаренко, В.І. Пілявський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – Вип. 2 (45). – 2011. – С. 21–24.
3. О некоторых формах интегрированных объединений в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.jourclub.ru/3/491/>.
4. Приліпка О.В. Інтеграційні процеси в сільськогосподарських формуваннях приміської зони / О. В. Приліпка. – К., 2002. – 50 с.
5. Ушвицкий М.Л. Объективная необходимость углубления интеграции в агропромышленном комплексе / М. Л. Ушвицкий // сб. науч. тр. СевКавГТУ. Серия “Экономика”. – 2006. – №3. – С. 101.
6. Храмова И. Г. Вертикальная интеграция в продовольственном комплексе России / И.Г. Храмова. – М., 2003. – 52 с.
7. Буробкин И.Н. Развитие интеграционных процессов в АПК / И.Н. Буробкин, Е.А. Попова // Экономика с.-х. и перераб. предприятий. – 2003. – №12. – С. 12–15.
8. Суліменко Л.А. Стан та перспективи розвитку реформованих сільськогосподарських підприємств Житомирської області / Л. А. Суліменко, А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2002. – №1. – С. 17–20.
9. Хицков И. Интеграционные связи в агропромышленном производстве / И. Хицков, Н. Митина, Е. Фомина // АПК: экономика, управление. – 2003. – №9. – С. 9–17.
10. Яценко В.М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні / В.М. Яценко // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 54–60.
11. Горбунов А. Понятие и структура холдингового объединения [Электронный ресурс] / А. Горбунов. – Режим доступа: <http://ilts.ru/files/file151.pdf>
12. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
13. Бабенко М.Д. Активізація і підвищення ефективності розвитку агропромислової інтеграції та кооперації в АПК регіону: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / Микола Дмитрович Бабенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 276 с.
14. Бурковська А.В. Розвиток інтеграційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції / А. В. Бурковська // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 106–109
15. Губанов В.В. Интеграция в сельском хозяйстве и пищевой промышленности / В.В. Губанов // Пищевая промышленность. – 2002. – № 3. – С. 32–33.
16. Минаева Е.В. Организационно-экономический механизм функционирования холдингов / Е. В. Минаева, А. А. Согомоян // Пищевая промышленность. – 2002. – № 4. – С. 4–6.

17. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 10.

18. Слепнева Л.Р. Интеграционные процессы в агропромышленном комплексе России в современных условиях : монография / Слепнева Л. Р., Новаковская О. А. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2006. – 130 с.

References

1. Prokhorov, A.M. (1972), *Bolshaya Sovetskaya entsiklopediya* [Great Soviet Encyclopedia: 30 t], Edited for Sov. entsikl., Moscow, Russia, Vol.10, 907 p.
2. Makarenko, P.M. and Piliavskiy V.I. (2011), "Organization of formation and effective management of agro holdings", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya "Ekonomika ta menedzhment"*, issue 2 (45), pp. 21–24
3. Some forms of integrated associations in agriculture, available at: <http://www.jourclub.ru/3/491/>.
4. Prylipka, O.V. (2002), *Intehratsiini protsesy v silskohospodarskykh formuvanniakh prymiskoi zony* [Integration processes in agricultural formations of suburban zone], Kyiv, Ukraine, 50 p.
5. Ushvitskiy, M.L. (2006), "Objective necessity of deepening integration in theagroindustrial complex", sb. nauch. tr. SevKavGTU. Seriya "Ekonomika", no 3, p. 101.
6. Khramova, I.G. (2003), *Vertikalnaya integratsiya v prodovolstvennom komplekse Rossii* [Vertical integration at the grocery complex of Russia], Moscow, Russia, 52 p.
7. Burobin, I.N. and Popova, Ye.A. (2003), "Development of integration processes in Agroindustrial Complex", *Ekonomika s.-kh. i pererab. Predpriyatiy*, no. 12, pp. 12–15.
8. Sulimenko, L.A. and Dankevych, A.Ie. (2002), "Status and prospects development of reformed agricultural enterprises in Zhytomyr region", *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 17-20.
9. Khitskov, I., Mitina, N. and Fomina, Ye. (2003), "Integration communication in agricultural production", *APK: ekonomika, upravleniye*, no. 9, pp. 9–17.
10. Yatsenko, V.M. (2004), "Formation and development of agro-industrial integration in Ukraine", no. 1, pp. 54-60.
11. Gorbunov, A. Concept and structure of a holding association [available at: <http://ilts.ru/files/file151.pdf>
12. Andriichuk, V.H. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv* [Economics of agrarian enterprises], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 624 p.
13. Babenko, M.D. (2005), Activation and increase the efficiency development of agroindustrial integration and cooperation in the APC in the region, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Dnepropetrovsk, Ukraine, 276 p.
14. Burkovska, A.V. (2004), "Development of integration processes as an important condition for the formation of efficient agricultural market", *Ekonomika APK*, no.12, pp. 106-109.
15. Gubanov, V.V. (2002), "Integration in agriculture and in the food industry", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 3, pp. 32-33.
16. Minayeva, Ye.V. and Sogomonyan, A.A. (2002), "Organizational-economic mechanism of functioning of holdings", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 4, pp. 4–6.
17. Sabluk, P.T. (2002), Main directions of development of highly efficient agroindustrial manufacturing Ukraine, *Ekonomika APK*, no. 7, p. 10.
18. Слепнева, Л.Р. and Новиковская, О.А. (2006), *Integratsionnyye protsessy v agropromyshlennom komplekse Rossii v sovremennykh usloviyakh* [The integration processes in agroindustrial complex of Russia in modern conditions], monograph, Izd-vo VSGTU, Ulan-Ude, Russia, 130 p.